

burgeskeriari agur?

Aideak bezela inguratzen gaitu burgeskeriak.

Giza-arimaren saldarra eta handitsutzat salatzen dute batzuek. Eta uste dute handitsua irazten eta lehertzen doala egunean. Alegia: burgeskariaren heriotza urbil dagoala.

Bai? Ez dakit.

Analisi hontan, Gabriel Marcel'en berextea onarturik, ez dut aztertuko burgesia "problema" bezela (hots, ikusle baten antzo), baizik-eta "misterio" bezela (hau da: norberari urbildik ikutzen dion arazo baten gain gogoeta). Ba du garrantzia berexteak, nik uste. Burgeskoiak gela aitortzea baita.

Hori dala-ta, errez uler ditekena da zergatik ez ditudan burgesiaren politiku ta sozial antolaketak eta egiturak ikusiko. Uste baitut estrukturetan gertatzen dala, lehenbizi gizonarengan jazo dalako. Horregatik aztertu gura nuke, gehienik, burgeskeriaren "izpiritua". Burgesia, sakonean, ikus-molde osoa da, pentsaera, biziera; arima giroa, hitz batez.

Azken urte hoetan asko idatzi da burgeskeriaren aurka. Ta anitz idazlan saiatu dira probatzen, sugeak larru usteldua harri-kontra baztertzen duan bezela, nahi duala (edo beharko lukela) utzi gaurko munduak ere burgesiaren azterri kirastua. Ba liteke.

Lan nekeza, ordea. Ta hain latza, burgesi-humanismuak betiko tentazio hari indar gehiago eman baitio. Ara: tentazio zaharra izan da izpiritu ta materiaren arteko alkar hartzea gehiegi berextea, bata edo bestearen kaltez beti. Izpiritua aupatzearren, materia, gorputza, arbuiatu oi zan maizenik, lehen. Izpirituak pagatu behar izan du, ordea, oraingoan. Izan ere, izpiritu ta ekaiaren arteko ezkontza austurik —pentsamentua ta egintzarena ere honegatixek—, Izpiritua ukatzeraiño allegatu da burgesi-humanismua. Teorian ezpada ere, behintzat jokabidean, bizieran, bai, materialismoa hanpatuaz.

Ezetz? Bai. Ez dago ukatzerik: materia geratu da errege garai batean, eta oraindik ere dirau zenbait lekutan. Honen gordiñik ezpada ere, kutsu horixe darie hainbeste Hitza zanpatze ta egiña goraltzeeri. Produzioak du ardura: pentsatzen zuten. Ta, hortara, baztertu ta ukatu egin zuten izpiritua. Bestalde, gizonaren alde jokutzen zebiltzatela ere egia da. Baiña, Mounier'ek dionez, Materia hori gizonaren onerako ta gizakumearen errextasun ta lasaitasunen alde labratzen ari zalarik, Gizatasuna berexeten zijoan orduntxe bertan, izpiritua ukatzeagatik. Eta honek ez du harritzekorik. Ekaiak behera baidu joera. Ta, dagokionez, Materiaren pasibukeriak izatez (ta ezinbestean) izpirituaren indar-kreatzailleak ahuldu egiten baiditu. Honegatik hain zuzen, gertatu zan gertatu zana, alegia, giza-talde handi bat, materia hortan lanegiñaz, hortantxe geratu zala esku-lanari kateatua. Ta hori, geroago ta makurrago. Zergatik, langilleak bere lanean eskuetatik at parterik ez hartzean, indar kreatzailleak gero ta antzugo bihurtzen zitzaizkion.

Presondegi ederra bilakatu zitzaion materia gizonaren diñatasunari! Ta lantegiak bihotzaren eta pentsamentuaren kanposantu mortuak (santutik gutxi bazuten ere).

Erdiko-Aroan ez zitekean Izpiritu ta Ekaiaren artean holako austurarik gerta. Erdiko-Aroan, Izpiritua Gizakundean finkatua nola zegoan, aisa egiten zuten, alkarrekin lanegiteko, izpirituak eta materiak bat (bategi behin baiño gehiagotan). Kanpantorre bat erriaren erakusle zitzaion bidazti ibiltariari. Otoitza ta langintza eskutik zijoazten.

Ohar bat egingo dut, ez nadin gaizki ulertua izan. Ez da zailla arkitzea Erdiko-Aroko tasunei (egiazkoak, eta asmatutakoak) estuegi atxikiz, Renazimentutik onako kondaira Satanas'en erreinuaren garaitzape-natzat jotzen duten katolikoak. Aitzitik, beren burua aurreratutzat daukaten artean, askok Erdiko-Aroa ezabatu nahi lukete, ta uste dute positibotasun guziak XVI'gn. gizalditik egunera eman direla.

Ez bata, ta ez bestea. Zozokeria litzake, dudarik ez, Erdiko-Arora itzul gindezela desiratzea. Ba dakigu gaizki dagoala inpernuko sutan ez-baiño kartzelan pekatur ordaindu beharra. Baiño gure garaia ere ez da xerutarra ta terziopelozkoa. Ba dakigu, aldiz, Hitler'en hilikintza nardagarria gure mendeko gertaera dala.

Maritain'ek dio garia ta iraka batera datoztela Kondairan ere. Hau da: onak eta txarrak, alkarrekin, egiten dutela Historia. Onak aurreratu egin badu, txarrak ere beste horrenbeste egin duala. XVIII'gn. gizaldiak ames egin zuan progreso beharrezko ta zuzenaren aurkakoa da aburu hau. Ta Kondairaren Filosofirako lege bilakatu ditekene omen da, gairia. Eta Maritain'ek erakusten du, gaur sentitzen ditugula iñoiz baiño barrutiago, giza-eskubideak, erriarekiko gobernu, tabar. Baiña ez dezagula ahortzi ere egunean egin direla iñoizkorik gudarik gehien; nazismua, fazismua ta komunismua, gure egunekoak dirala. Ta Beltsen ta Dachau, hor daudela gure lotsagai. Ta Viet-Nam?

* * *

E. Mounier'ek aditzera ematen duanez, jadanik, bi kasta jaio dira: langille-kasta, eta burgesi-kasta.

Burgesia eratu da, ba.

Eta burgesiaren ardurapean (hobe, morrontzan) geratu dira Hitza, "Moral", Arrazoa, Izpiritua eta Idatzia.

Huts eta putz gertatu zirala bide hok burgestarren eskuetan oharrazten du Mounier'ek; aterleku, ta arrisku gabeko olinpo goitia. Baietz!

Egia da ere, kafetegi ta saloietako berritxukeri kirastuetan ustelarazi zutela bai Hitza bai ta Izpiritua, beren ahaltsun guziak txautu zituztelarik.

Errealitate gutxiko literatura egin zuten. Urrun ziran herritik. Ta noski, etzuten urbildu nahi ere, errealitate gordiñak, ideiak, iritziak (eta biziera bera ere nunbait), aldatzera behartuko zezaizkien beldur ziran-eta. Beti izan da aisa bizi danaren karakteristika madarikatua bere egoera gerizatzeoktan egiari uko egitea. Egia ez du ez janik ez dirurik ematen, pentsa bide dute. Egia bost axol.

Hargatik, bateko, herria nazkaturik, eta besteko, "goikoak" hitz-jokuetan eta ezdeuskerietan murgildurik (eta galdurik anitzetan), lurra jo zuan kulturak. Oba ez! Eta berariz ala oharkabez, tensio bortxatua erne zan

kasta bien artean. Zituzten har-eman apurrak hourak ere apurtu ziran oraingoan. Batabestearen kontrako ta ukatzaille zeuden.

Harritzekoa al da, honela, jende-multzo handi bat ikurrin materialista antzuari eranstea? Ez dute-ta siñesten ez Hitzarengan, ez Izpituarengan, ez goikoen Moralean. Eta egitan, siñeskoia izan behar du batek, hainbeste denboran burgesen eskuetan ikusita, federik izateko.

Horregatik dio Mounier'ek, arrazoiak, uste dut, materialismoa ez dala askotan, burges-mundu horren aurkako gehiegia baiño. Alerkunde, konbenzimentu baiño gehiago. Burgeskeriaren ukaera bat; ez besterik.

* * *

Ez zitekean holako ondorioetan pentsa burgesiaren jaitza egunean. Renazimentuko seme da, eta reakzio bezela sortu zan. Gizarte astun eta izpirtu ertsi ta estu batek sorrarazi zuan "heroe" hura, mentura-zale ezaguna. "Escaramouche" datorkit burura momentu hontan.

Aitor dezagun: pentsaera positiboak ikuturik gaudenon artean, nork ez du atsegin izan "Basoetako Robinson"-en edo "Escaramouche"-ren gorabeherak, salbideak, gertakariak eta arriskuak ikusiarekin?

Beste mundu bat ageri zaigu hor, askeagoa, aiseagoa edo. Aski da Escaramouche bera bakar Erregiñaren zaldun ta zintzoei aurka egiteko. Eta gizon eta errealdadeak oro gainditzeko, hau ere beharrezko karakteristika baita. Ez dala beste mundu bat?

Baiña denborarekin, zibilizazioak langak jarri dizkio biderdian menturazale horri. Nahi-ta-nahi-ezko gizartearen aurrerapen hortan, estrukturatu egin zuan zibilizazioak hala gizartea nola gizonaren biritza. Galdu egingo ote zan betirako "heroe" ta menturazaleen izpirtu hura? Ez. Enpresako buruzagiak jasotzen du, naiz motelxeago egin. Eta liberalismuaren azken zintzo hok, arbasoen loriaz irrikiturik iduriz, jo dute noizbait abenturaetara ekonomian. Bai, eta Renazimentuko handitasuna bereganatu zutela uste ere, apika, heuren konkistak mundu zabalera hedatu zituztenean.

Zabalkunde honek ekarri zuan bere ondorena: dirua. Erreztasunak dakarzkian indar eragille hori. Irabaziak eta lanik-eza ere, heina batean, ez dira diruaren lorkizunak baiño. Ezin uka: erreztasunaren eta lanik-ezaren inertziak beherapen eta jausbide nahitaezkoa daramate urrengo jenerazioetara. Bizimodua biguinik eta leun arkitzean, gizakumea ahuldu eta moteldu (ta azkenik usteldu, betiere ustelkorra izaki) egitea, kondairaren ikaskizuna da, eta halabeharra, ez dalarik egiten barne-indarren eta

ahalkizunen usu, geroago azalduko dudanez. Arbasoen arriskuen griñci, konfort epela dagokie orain. Adibidera itzuliaz: lehen deportea ta jolas egitea zana, gaur telebistatik, lasaiki, ikustea litzake.

Jausbide hontan, erreztasunak, erosotasunak, zanpatzeraiño azpiratu du, bai, gizona, arima ta guzi. Gutxi du maite Modernu-Aroko aberatsak arriskua. Nahiz ekonomikoa, nahiz politikoa, gutxiago're pertsonala.

Kontrara, segurantzian eta ahalaren ta aipamenaren goseti amorrata da. Asetzeko, haren nahikundeen arabera moldatu ta antolatutako gizarte honek —nola ez!— emango dio, bai, bere kutiziak eskatu-ala. Noski! Ta noizbait enbarazorik sor balekio bere lor-bidean, urrearekin barreiatuko luke laister... "Jaun ahaltsua baita dirua", Quevedo'ren esakuntzan. Ahaltsua eta itsua.

Eta indar-ekutu ta itsu hau sartu da, satorraren lana egiñaz, gizarte organismoaren barrenera, liberalismuaren tajutu gabeko askatasunari eskerrak. Bizitza ekonomikoa menderatu zuan, lehenik. Gizarte-bizitza urrango, eta gero norbere bizitza, ta kultura, ta erlijioa ere, errextasunaren milla jantziz diximulaturik, azpiratu ditu.

Hitz batez: aspikoz gora, salerosketaren dantzan, ipiñi du diruak gizartea. Hala da. Urrearekin gizona eros edo sal liteke, zezen bat plazarako saldu edo erosten dan moduan.

Asmoz egin dut zezenarekin konparazioa. Ta esango dut zergatik: Diruak, nola itsua dan berez, ez du gizona baitan izpiriturik ezagutzen. Mundutar irabazkina zaio diruari kriterio. Alde hontatik (esan dut), pizti baten eta gizon baten artean ezin dezake diferentziarik ikus, expada gizona manejatzeko zaillagoa dala. Zailtasun berhauxe ere deusezteko, ahalegintzen da, askotan, gizonaren burua pentsamentuz uztutzen, gero deportez, aragiz edo ahuleriaz bete ahal dezaion. (Kontu egin dezagun "buru-garbigeta" moduak, uste baiño ugariagoak dirala).

Beste askotan, horrenbesterañi ez iritxirik ere, diruak karreatu du gizonen arteko bereztea. Nola? Gizarteko hartuemanak komertzializatuaz. Ta hau ez ekonomian bakarrik, ez. Lehentxo esan dugu bizimodu sozialan eta bizitza pribatuan bertan ere zinki sentitu dirala haren ondorioak.

Komertzializatzeko honek, gaiñera, ederki preparatu dio terrenoa individualismoari. Izan ere, gizonak alkar ez ezagutzera eraman zuan eskutik. Ta sarri burgesak gizona haintzat ere ez artzera, ulerterreza danez.

Maxence Van Der Meerseh'i entzun genezaiok bere "Munduaren pe-
katurik handiena"-n. Haren Denise mintzo da:

"...Exeri nintzan teatroko malla baten, Auber kale inguruan. Eta denbora asko igaro nuan hantxe, taxi ta kotxeak nere aurrean geratzen ikusten nituala, damak larru zuriko abrigoekin eta jaunak frak beltze-
kin jantzirik ikusten nituala. Eta bultza egiten ninduten. Batek ere ez zuan begirik beratu nirengana, nere zoritxarrera. Eta orduan ez zidan horrek harritzen. Iruditzen zidalako izaki haiek ez zirela nere aragi eme ta mintsu harekin mamituak..."

Aski da hontaz.

* * *

Ba dakit, azaletik ikus dezakenarentzako, erabat desberdiña dala Alfred Ancel'en eta pentsatzaille askoren iritzia. Baiña ez da itxurak ematen duan lain. Burgesia hitzarekin harek gizarteko gidaritzza daraman klase zuzentzaillea, hortarako dagozkion tasun guziekin orniturik, ente-
nittu nahi du.

Ta hemen ikusi dugun burgesiaren pentsaera aberats berriarena li-
tzake, bere gardiz.

Bere hitzak dira ere "aburgesatzea dala burgesiaren heriotza".

* * *

Burgesztzar honek ez du, bestalde, giza-balio handirik. Zer dala-ta konprenitzea erraza da oso, ta gorago aipatu dugu. Alegia, gizakume orok izan behar duan izatasunarekiko gudutik aldendu egin dalako eragozpen eta kon-
tra-indarrak alik gehien deuseztean, eta, batez ere, izpirituko indar sor-
tzaille haiek kizkurtarazi dizkiolako erosotasunaren epelak. Erreztasu-
nak nagitu egin dio pentsamena ta ollotu nahimena. Gizartearen aurre-
rapenerako gizon eskasa da holakoa.

Eleizak ere gutxi espero lezake honelako gizon batengandik. Erlijioak ez du askorik axollatuko. Maitasun gabeko kristaua, errextasunak, berriz diot, ittoarazi bide dizkio kezak eta axanpak oro.

Erlijioa ta biziera, izpiritua ta materia: ezkongaitzak bere pentsaeran eta jo-
kabidean.

* * *

Asko ematen dan aitaturiko burgeskeri hau?

Asko, dudarik ez. Ondotxo dakite hau soziedadea hobeagotu nahian lanean dabiltzan hainbeste kezkatik, jendearen burgeskerian baidute estakururik handiena. Edo-ta hobe, galde iozu zere buruari, ta azter arima, ea haren aztarnarik ba dagokeanentz.

Gutxi da burgeskeriatik salbatzen danik, gizarte-egoitzan ezpada, joka-bidean. Eta egiñetan ez datekenean, bihotzean, gogoan, nahian edo xedean.

Eta funtsean, ez dago diferentzirik segurantziz aserik dagon burgestzarraren izpirituaren eta burges-txikiaren izpirituaren artean. Harek lortu duana, atxeman nahi besteak. Ta nola bestearena gutiziatzen duan, helburu bakarra jarrio dio burges-txiki honek bere bizimoduari: dana dalaren gaiñetik hara irixtea. Bide bat hartu du, hortarako: bere ekonomia. Gizajo hau, heltzearren, prestu dago saltzeko, onak, alegriantza, poza, arraitasuna, famili-bizitza, zernahi.

Graduko diferentzia da, beraz, bien artekoa.

Hargatik aipatu dut hastean, burgesia gizarteko mailla eta klase bat baiño gehiago izpiritu bat dala, guztiok daramakiguna, eta, gauzen gaiñetik dagoanez, klase batera apartatu ezin ditekena. Sakabanatua dago. Horregaitixek, ez da bidezko (ez egiazko) hesiak gahiegikeriz ipintea eda arloak berextea aurre-irutziz. Aberatsari erru osoa erantsiaz, eta langilleari daukantxoa ere erantsiaz. Hori zinema ezagun batzuetan gerta ditekena da, baiña ez errealdadean.

* * *

Galdera bati erantzunaz amaitu genezake, gaurkoz.

Nun datza burgeskeriaren sustrai ustela?

Sartre ta Camus baiño aintziñago mintzo zan Jaspers esistentzialismoaren burgesi-kontrako kutsuaz eta joeraz. Giza-gorputzaren zati baten ordeaz, giza-libertadearen, bere ahaltsunen eta bere nortasunaren eta mugaen berri ba duen gizakia aurkezten baidu esistentzialismoak.

Eta puntu hontan (hots: pertsonagan) esistentzialistak eta pertsonalistak bateratzea ez da ustekabeko zori zozoa izan. Ez, baizik burgesen indibiduoaz ez-baiño pertsona hartzen dutelako biak oiñarritzat.

Jakin egin behar da, hortarako, zer ulertzen duten Mounier eta bere eskolakoak, indibiduoaz eta zer pertsonaz.

Pertsonalisten mintza-moldean, Frederic Copleston'en ustez, garrantzi handikoa da berexite hau. "Indibiduo" hitza esangura txarrean darabilkitez, desira berekoizkerien iturria ta sorburua adierazteko; bere txilberrari xoillik behatzen dio gizabanakoak. Thomas Hobes'en indibiduo zatituaren paretzu jartzen dute. Materialista praktikoa, gizon uskerizalea, multzoaren zati hutsa, ta barne-bizitzarik ez duena... hori da indibiduo.

Ta hau da, hain zuzen, burgesiak karreatutako gizona, indibidualismoari, konzienki, eskua luzatuaz. Indibidualismoak, halaber, absolutu egin du gizabanakoa. Eta teori politiku bihurturik, orenen gainetik indibiduoaren etekin ta helburu propioak jartzen ditu. Herbert Spencer'en aburua ere antzekoa dala dio Copleston'ek. Alegia: Estaduak ez duala zer eginiik gizonen etekin ta probetxu pribatuei laguntza ematetik kanpo. Gizabanakoari dagokio dana, eta gizartearen, edo estaduaren, eskubideak lotzenago ta hobetoago.

Aldiz, pertsona zer da?

Ez omen dago pertsona erabat zertzerik. Halare, zerbait esan ditezke, zerbait hori asko bada ere.

Pertsona gizaki askea da, naturaleza espiritualaren jabe, nordana eta beretasuna ba duena. Gizarteari idikia. Tabar.

Esango nuke: Indibiduo bakarrizketa izanik, elkarrizketa litzakela pertsona. Indibidualismoaren ukazio ta midizina, beraz.

Baiña, beste zenbakiren baten pertsonalismoari ikutu bat egiteko asmo dut-eta, ez dagokit orain alperrik luzatzea.